
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2009 (год. XVIII), ISSN 0861-7902

ХУМОРЪТ В ДИАЛОГА МЕЖДУ КУЛТУРИТЕ

Humor. Grenzüberschreitende Spielarten eines kulturellen Phänomens. Hrsg. von Tina Hoffmann, Marie-Christin Lercher, Annegret Middeke, Katrin Tittel. Universitätsverlag Göttingen, 2008, 250 S.

Сборникът със студии на автори от Германия, Австрия и България заслужава внимание като опит за превръщане на хумора в обект на межкултурни изследвания. Неговото предизвикателство се крие в противоречивата му природа като културна универсалия и като културноспецифичен феномен, като личностна особеност и като колективна нагласа. Значимостта му се основава на базисните функции (емотивна, когнитивна и комуникативна), които го превръщат в своеобразен мост в междуличностната и межкултурната комуникация. Комплексността му се отразява не само в жанровото разнообразие сборника – литературоведски и културоведски изследвания, есета, дидактически и лингвистични ракурси към проблематиката, а и в различните отпавни точки на авторите, разсъждаващи за ролята му не само в собствената, но и в чуждата култура.

Сполучливо въведение в хумора като литературен и социален феномен е интервюто с австрийския писател **Роберт Менасе**, който признава, че няма нищо по-осезаемо доловимо и по-трудно дефинируемо от националните особености и че българският хумор му е много близък със способността си да извежда комичност и от трагичното. Красивата метафора за хумора като лъч светлина, който прави видими скритите в мрака неща, е своеобразно послание, с което читателят се отправя към следващите публикации.

Като се връща към етимологията на названията “хумор” и “виц”, **Ана Димова** проследява трансформацията на понятието до съвре-

менните му измерения в различните езици и общности. Тя убедително пренася въпроса за преводимостта на текстовия жанр “виц” от езиковото ниво върху базисните функции на вица, общовалидни за всички времена и култури. Преводимостта намира своите граници, противно на очакванията, не толкова в непреводими езикови феномени, а в културните специфики на различните общности, които водят до различно декодиране на определени съдържания.

Авторите на следващите пет публикации се обръщат към различни аспекти на хумора в българската култура. С провокативния въпрос *Има ли български хумор?* живеещият в България немски журналист **Томас Фрам**, сам на границата между две култури, тръгва по следите на този феномен. Разсъжденията му са интересни за българския читател с респектиращото, задълбочено познаване на националния ни характер и история и с откровеното и обективно тяхно представяне, непредрешено от съображения за политическа коректност. Така *другият* поглед ни позволява по-отчетливо да видим собствения си образ в огледалото. Но и за немскиговорещите читатели от т.н. западен свят е интересна тази по-различна от обичайната интрепретация на българите, която ги предизвиква да се замислят над причините за националните особености на чувството за хумор в родната им култура.

Хуморът като връзка между стари и нови социални практики, карнавалната възможност за смяна на ролите (както в социалната йерархия, така и между половете), трансформацията на ежедневието в забавен празник са в основата на публикацията на **Николина Бурнева** и **Мария Христова**, запознаваща читателите с оригиналния и за България Празник на етрополските зетьове. Тя е интересна и с изключително сполучливия превод на хумористичните текстове от етрополския празник, с успешно преодолените подмолни камъни на често смятаните за непреводими игри на думи.

Естествено, когато се говори за български хумор, не може да се подмине разбунилият духовете и все още спорен роман «Бай Ганьо» на Алеко Константинов. Затова не са изненада двете публикации върху това произведение. Тръгвайки от въпроса, доколко Бай Ганьо е персонафикация на българите, **Александър Кьосев** напомня за спора от 30-те години на 20 в. между слависта Герхард Геземан и българските интелектуалци, произтекъл от различния прочит, за да постави актуалния и днес въпрос: доколко продължава и досега тази херменевтична асиметрия и доколко съвременните интелектуалци са склонни да водят стария

диалог-конфликт на базата на конфронтацията център-периферия в сферата на (европейската) култура. **Катерина Крушева** обръща поглед към третия събирателен герой в романа – европееца, като подчертава ироничното и карикатурното в начина, по който го е обрисувал Алеко Константинов въпреки своя иначе категорично заявяван възторга от европейската и американската култура.

На фона на процесите на “ускореното развитие” на българската национална литература и стремежа ѝ да заеме въпреки закъснението своето място сред другите европейски литератури, се обсъжда страстно и принципният въпрос, доколко хуморът и културата на смеха могат да претендират не само за висша литературност, но и за литературност въобще. Германската славистка **Анегрет Мидеке** обръща поглед към непримиримите възгледи на две водещи литературни списания от началото на 20 век – “Мисъл” и “Българан” – за да покаже, че пъстротата на една национална литература се определя не от канони, а от качествата на творците, които я създават.

Положителен отговор на въпроса *Има ли немски хумор?* дават следващите публикации, насочващи вниманието към немската литература. **Ева Вилмс** предлага внимателен прочит на Вилхелм Буш, автора на “Макс и Мориц”, и на посланията от поезията и афоризмите му. Горчивият понякога привкус на неговия хумор е онова необходимо лекарство, което създава нужната дистанция не за да замъгли картината на света, а за да помогне за откриването и преодоляването на злото.

Интересният анализ на **Мари-Кристин Лерхер** на пътепис от 19 век за една далечна култура (Мадагаскар) е предприет от позицията на съвременните схващания за жената като пишещ субект и от съвременните виждания за възприемане на другостта чрез преодоляване на етноцентризма, при което ясно се открояват както непреходните функции на хумора, така и печатът на епохата.

Антоанета Димитрова предлага задълбочен обзор върху хумора (по-точно: черния хумор) в творчеството на Херман Хесе, извеждайки на преден план функцията му на мисловен обединител на противоречията във външния свят. На фона на разгънатата интрепретация на основни мотиви в романа “Йосиф” на Томас Ман **Карин Лайх** експлицира възплътеното в романа схващане за иронията и хумора като синтетична перспектива, която предлага по-гъвкава интерпретация на света, надмогваща опозицията между изкуство и живот, между дух и природа. Използването на тази перспектива в романа на Томас Брусиг “В по-

късата част на Зоненалее” описва, без претенцията за по-задълбочени обобщения, **Радослава Минкова**, за да покаже хумора и сатирата като средство за осмисляне на миналото (ГДР преди падането на стената през погледа на младежи). С хумора в друг съвременен роман – “Любовно оглупяване” от съвременния немски автор Вилхелм Генацино, се занимава **Катрин Тител**, която ползва Бахтиновата теория за културата на смеха и теорията за драмата на тялото, за да вникне по-дълбоко в многопластовостта на романа и да разкрие различните източници на смях.

Иванка Танева доказва убедително потенциала на иронията и шегата да генерират нова лексика в немския език. Методът на изследване обаче (ексцерпиране на речникови статии) пречи да се види ясно развитието на тези лексикални единици в диахронен план, да се посочат различните конотации на едно и също название в различни комуникативни ситуации, което би могло да бъде обект на едно по-разширено проучване.

Плавен преход към връзката хумор-чуждоезиково обучение осъществява статията на езиковеда **Дийтер Херубим**, който предлага интересни разсъждения върху езиковите грешки и богато илюстриран с примери анализ на фона на разнообразни ситуации на езиково общуване, разглеждайки в крайна сметка тези грешки като универсално явление с културна специфика.

Хуморът във филма и театъра и възможностите за дидактизирането му в чуждоезиковото обучение са в центъра на вниманието на две от публикациите в тома. За **Мари-Кристин Лерхер** дидактическият момент се извлича (през призмата на карнавалната теория на Бахтин) от разсъжденията върху принципни проблеми – напр. как медиите формират възприятията и познанията ни, доколко автентични са документалните филми, след като възникват на базата на личния опит и чрез филтъра на родната култура, как чрез погледа на другия се стига до себепознание и, разбира се, кое поражда смях. А при **Тина Хофман** чуждоезиковата дидактика и възпитателният момент са отправната точка, от която се оценява учебната театрална постановка. Посредством хумора и смеха спектакълът се превръща в активен форум за интеркултурна комуникация между учениците, които – в качеството си на изпълнители и публика – са основни (чуждоезикови) участници, и преподавателя режисьор, който често пъти е чужденецът, носител на немския език като майчин.

Всеки, принуден да преодолява трудностите на немската граматика, било като изучаващ езика, било като преподавател, ще намери полезни идеи за дидактизиране на хумора и в последните три публикации от тома. Статията на Мартин Ланге презивиква нашия интерес със хумористичното представяне на немските предлози в подготвителни езикови курсове в Германия. Тандемът **Анегрет Мидеке и Станка Мурджева** споделя опита си при дидактизиране на специфичния жанр «етновиц» в обучението на български студенти, при интеграцията му в чуждоезиковото интеркултурно обучение с оглед на културните специфики и политическата коректност. **Едуардо Уриос-Апаризи и Мануела Вагнер** запознават читателите с част от по-обширно емпирично изследване върху присъствието на хумора в чуждоезиковото обучение по немски и испански език на различни образователни нива в САЩ. Таблицата с параметрите, по които е извършено изследването, може да бъде отлична основа и за изследвания по темата «хуморът в чуждоезиковото обучение» и в други страни.

Томът заслужава вниманието на българските литературоведи, културоведи и преподаватели по чужд език не само поради факта, че проблемът е разгледан през призмата на три страни, едната от които е България, а и поради богатата палитра от интересни разсъждения и изводи, наблюдения и емпирични изследвания.

Людмила Иванова